

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Кафедра загальної та клінічної психології

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»**

за освітньо-професійною програмою

«Клінічна та реабілітаційна психологія»

другий (магістерський) рівень вищої освіти

галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальність 053 «Психологія»
факультет психології

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологічний супровід дітей в умовах інклюзивної освіти» для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія» за освітньо-професійною програмою «Клінічна та реабілітаційна психологія» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти. 2020. 18 с.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та клінічної психології. Протокол від “28”

серпня 2020 р. № 2

Завідувач кафедри загальної та клінічної психології

(Москалець В.П.)

Схвалено методичною комісією факультету психології

Протокол від “10” вересня 2020 р. № 2

Голова

(Пілецька Л. С.)

Голова

_(Пілецька Л. С.)

© Матейко Н. М., 2020 р.

© Кулеша-Любінець М.М., 2020 р.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

	Галузь знань, спеціальність,	Характеристика навчальної дисципліни
--	------------------------------	--------------------------------------

Найменування показників	освітній рівень	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки	<i>Вибіркові дисципліни студента</i>	
Модулів – 1	Спеціальність : 053 Психологія	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання -		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітній рівень: другий (магістерський)	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Лабораторні	
		-	-
Мова навчання: Українська		Самостійна робота	
		60 год.	82 год.
		Вид контролю: залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% / 67% для
заочної форми навчання – 9% / 91%

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

формування у студентів цілісного уявлення про напрямки роботи психолога в адаптаційний період входження дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище

Завдання вивчення дисципліни:

- ознайомлення студентів з напрямками роботи психолога в адаптаційний період входження дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище та зі специфікою побудови індивідуальної програми супроводу дитини;
- розробка індивідуального плану корекційно-розвиваючої роботи з урахуванням виявлених особливостей дитини.

Навчальна дисципліна «Психологічний супровід дітей в умовах інклюзивної освіти» присвячена вивченню змісту та основних стратегій професійної діяльності психолога в системі інклюзивної освіти.

ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність	Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї та приймати обґрунтовані рішення (креативність). ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 5. Цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність. ЗК 6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК 9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК 3. Обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності. СК 4. Здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну, профілактично-просвітницьку) з використанням науково верифікованих методів та технік. СК 7. Приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності. СК 9. Дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями. СК 10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. СК 11. Здатність створювати, організовувати та реалізовувати різноманітні способи психологічного супроводу на етапах профілактики, лікування, та реабілітації.
Програмні результати навчання	
<p>ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.</p> <p>ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.</p> <p>ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.</p> <p>ПР11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.</p> <p>ПР12. Застосовувати відповідну наукову інформацію щодо вирішення проблем профілактики, збереження, відновлення здоров'я та реабілітації та оцінювати її за критеріями адекватності.</p> <p>ПР13. Використовувати модифікації існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності психолога у медичних, санітарно-курортних та реабілітаційних закладах.</p>	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності студента при оцінюванні результатів навчання з навчальної дисципліни, є:

- своєчасне і у повному обсязі виконання всіх навчальних завдань, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння самостійно аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку та розвитку;
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.

Виходячи з цього, оцінка «**відмінно**» ставиться за наявність у студента вичерпних і правильних знань щодо головних проблем навчальної дисципліни, розгляду яких були присвячені лекційні та семінарські заняття. При цьому знання повинні бути осмисленими, що проявляється у повноті та

адекватності їх пояснення. Вміння підходити до рішення завдання не тільки у форматі репродукції, але й творчого мислення.

Оцінка «**добре**» ставиться за наявність у студента знань щодо більшості тем, які передбачені навчальною програмою. При цьому знання характеризуються адекватністю, але є частково усвідомленими (студент за формою відповідає правильно, а пояснити смисл може не завжди).

Оцінка «**задовільно**» ставиться за наявність у студента фрагментарних знань з дисципліни, які при цьому не завжди точно ним розуміються і не достатньо повно вербалізуються.

Оцінка «**незадовільно**» ставиться за відсутність у студента знань щодо головних проблем навчальної дисципліни, або ж за наявність часткових знань, які він неправильно розуміє і неправильно трактує.

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання навчальних досягнень студентів за усіма видами навчальних робіт проводиться за *поточним* та *підсумковим* контролюми. Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться в усній та письмовій формі (тестування, контрольна робота, самостійної роботи).

Контроль самостійної роботи проводиться шляхом перевірки виконаних завдань. Усі контрольні заходи включено до 100-бальної шкали оцінювання.

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, де 50 балів відводиться на оцінку усних відповідей студентів, тестування, виконання самостійної роботи та контрольної роботи і 50 балів – на оцінювання залікової творчої роботи.

На семінарських заняттях студенти за *усну відповідь* та *письмову відповідь* (тестування) максимально можуть отримати 5 балів. При цьому, студенти здійснюють огляд літератури за ключовими поняттями теми, анотують та конспектують першоджерела, розглядають практичні випадки, дискутують з приводу напрямків психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Усне опитування студентів може здійснюватись індивідуально або фронтально. Загальний бал за цей вид роботи по кожному змістовому модулю виводиться з середнього балу за всі усні і письмові відповіді.

Розподіл балів, що отримують студенти

Поточне опитування та самостійна робота							Залік	Всього
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
Усні та письмові відповіді – 5 б. Самостійна робота – 2 б.		Усні та письмові відповіді – 15 б. Самостійна робота – 18 б. Контрольна робота – 10 б.					50	100

T1, T2 і т.д. – теми дисципліни

Самостійна робота студентів ділиться на базову і додаткову. Базова самостійна робота забезпечує підготовку студента до аудиторних занять і контрольних заходів. Результати цієї підготовки виявляються в активності студента на заняттях, при виконанні ним контрольних робіт, тестових завдань й інших видів робіт. Базова самостійна робота студентів включає: опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури; пошук

(підбір), огляд літератури і електронних джерел інформації; вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання; підготовка до лабораторних робіт, практичних (семінарських) занять; підготовка до написання контрольних робіт, інших форм поточного контролю; систематизація вивченого матеріалу перед семестровим іспитом.

Додаткова самостійна робота спрямована на поглиблення і закріплення знань студента, розвиток аналітичних навичок з проблематики навчальної дисципліни. Вона включає такі види робіт: аналіз наукових публікацій з визначеної викладачем теми; розробку алгоритму психологічного супроводу, підбір методів психодіагностики; бібліографічний огляд літератури за заданою проблематикою; виконання практичних задач.

Всього самостійна робота студента оцінюється у 20 балів.

Для оперативного опитування студентів на семінарських заняттях використовують *тестовий контроль знань* з тем, які виносяться на самостійне опрацювання. Для цього передбачені завдання з вибором однієї правильної відповіді з чотирьох запропонованих, завдання на встановлення правильної відповідності, завдання на встановлення правильної послідовності. Сукупна кількість балів за тест – 5 балів.

Завдання з вибором однієї правильної відповіді передбачають перевірку цілої низки знань, умінь, навичок (знання термінів, процесів тощо, уміння конкретизувати, уміння виділяти головне, уміння визначати передумови, причини, приводи та сутність психічних процесів в умовах надзвичайної ситуації). Завдання вважається виконаним, якщо студент вказав правильний варіант відповіді, і оцінюється у 0,5 бала.

Завдання на встановлення правильної відповідності (логічні пари). До кожного завдання подано інформацію, що позначено цифрами (лівий стовпчик) та буквами (правий стовпчик). Виконуючи завдання, необхідно встановити відповідності між двома групами інформації, позначеної цифрами та буквами (утворити логічні пари). Кожна правильно визначена логічна пара оцінюється в один бал. Максимальна кількість балів за завдання – 2

Завдання на встановлення правильної відповідності. До кожного завдання подано перелік процесів, симптомів тощо, позначених буквами. Їх необхідно розташувати у правильній послідовності. Завдання вважається виконаним, якщо студент визначив правильну послідовність, і оцінюється в 1 бал.

Контрольна робота студентів максимально оцінюється у 10 балів.

Питання до контрольної роботи:

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
2. Основні принципи інклюзивної освіти. Ресурсні можливості спеціальної освіти.
3. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.
4. Особливості проведення психодіагностичного дослідження дітей з аномальним розвитком та збір анамнезу життя.
5. Основні напрямки сучасної корекційно-розвивальної роботи.
6. Алгоритм супроводу навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі.
7. Аналіз і оцінка виконання діагностичних завдань підлітками з різним інтелектуальним розвитком.
8. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Університетська	Національна	Шкала ECTS
90 – 100	Зараховано	A
80 – 89		B
70 – 79		C
60 – 69		D
50 – 59		E
26 – 49	Не зараховано	FX
0-25		F

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.

Тема 1. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні.

Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти. Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Основні принципи інклюзивної освіти. Ресурсні можливості спеціальної освіти. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище.

Тема 2. Типологія анормального розвитку.

Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін. Загальні принципи побудови сучасної класифікації анормального розвитку. Недостатній, тотальний затриманий розвиток. Парціальна несформованість вищих психічних функцій. Асинхронний та дефіцитарний розвиток.

Змістовий модуль 2. Методологія проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з анормальним розвитком

Тема 3. Основи інтегративної діагностики анормального розвитку.

Особливості проведення психодігностичного дослідження дітей з анормальним розвитком та збір анамнезу життя. Тактика, технологія проведення та аналіз результатів обстеження. Вимоги до складання висновку. Психологічний діагноз, прогноз та рекомендації щодо розвитку та корекції.

Тема 4. Активні форми роботи психолога з учасниками процесу інклюзивного навчання

Психолого-педагогічне вивчення відхилень в інтелектуальному розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Вимоги до добору завдань методики. Інтерпретація особливостей виконання діагностичних завдань дітьми з різним станом інтелектуального розвитку та результатами порівняльного аналізу.

Тема 5. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з анормальним розвитком.

Основні напрямки сучасної корекційно-розвивальної роботи. Корекційні програми, які базуються на нейропсихологічному підході. Корекційні програми, орієнтовані на формування базових складових психічного розвитку (довільності психічної активності та просторових

уявленнь). Система розвивально-корекційної роботи, заснована на рівневому підході до афективної регуляції поведінки та свідомості.

Тема 6. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах.

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії. Алгоритм супроводу навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі.

Тема 7. Психолого-педагогічне вивчення підлітків та молоді з аномальним розвитком. Соціалізація дитини з ООП.

Аналіз і оцінка виконання діагностичних завдань підлітками з різним інтелектуальним розвитком. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах. Проблеми родинного виховання дітей з особливими потребами. Сім'я та її роль в соціалізації дитини з особливими потребами. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма					Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	П	Лаб	інд	с.р.		л	п	ла б	Інд	С.р.
2	90	12	18			60	90	6	2			82
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.												
Тема 1. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні.	8	1	2			5	11	1				10
Тема 2. Типологія аномального розвитку.	8	1	2			5	11	1				10
Разом за змістовим модулем 1	16	2	4			10	22	2				20
Змістовий модуль 2. Методологія проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з аномальним розвитком												
Тема 3. Основи інтегративної діагностики аномального розвитку.	14	2	2			10	13	1				12
Тема 4. Активні форми роботи психолога з учасниками процесу інклюзивного навчання	14	2	2			10	13	1				12
Тема 5. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з аномальним розвитком.	14	2	2			10	13	1				12

Семестр / тема	Зміст самостійної роботи	Обсяг (год.) денна форма/ заочна форма	Форма контролю	Тиждень, на якому здійснюється контроль	Кількість балів
Тема 1. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні					
1/1	-опрацювати та законспектувати Додаток до листа Департаменту освіти і науки 21.08.2019№ 08-13/3899 Методичні рекомендації «Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребамив умовах закладу освіти»; - користуючись зразком, розробити Індивідуальну картку дитини з особливими освітніми потребами www.sojppo.edu.ua »	5/10	конспект	2	1
Тема 2. Типологія аномального розвитку.					
1/2	- опрацювати Додаток до листа МОНмолодьспорту від 26.07.2012р. №1/9-529 Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання" ресурс http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/li nk1/MUS18532.html	5/10	Конспект	3	1
1/3	Тема 3. Основи інтегративної діагностики аномального розвитку. -здійснити опис методик вивчення розумового розвитку дітей молодшого дошкільного віку; -розробити стимульний матеріал до методик за вибором та описати хід роботи: - панель-вкладка (типу дошки Сегена), Гра «Поштова скринька», Складання малюнка із частин, Повна ідентифікація предметних малюнків, Робоча назва «Садиба», ідентифікація тварин, Знайди пару «Взуття», Робоча назва «Фізкультурники», Робоча назва «Блюда і фрукти», Класифікація геометричних фігур за зразками-еталонами, «Яблучка». Класифікація однорідних зображень, Класифікація множини предметів за розміром «Посуд», Завдання на дослідження	10/12	Конспект / стимульний матеріал	4	5

	здатності дітей спиратися в практичній діяльності на 2 ознаки. Робоча назва «Палатка»				
1/4	Тема 4. Активні форми роботи практичного психолога з учасниками процесу інклюзивного навчання -розробити орієнтовний алгоритм діяльності психолога в умовах інклюзивної освіти Алгоритм діяльності психолога в умовах інклюзивної освіти// режим доступу: http://www.rozdolnezosh.edukit.kherson.ua/inklyuziya/algorithm_diyalnosti_praktichnogo_psihologa_i_socialjnogo_pedagoga_v_umovah_inklyuzivnoi_osviti_vklyuchaye/	10/12	алгоритм діяльності психолога	6	1
1/5	Тема 5. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з аномальним розвитком. -опрацювати зразки корекційно-розвивальних програм; - скласти орієнтовну корекційну програму для дитини з особливими потребами з використанням ресурсу: http://cmsps-inclus.kr.sch.in.ua/navchaljno-metodichne_zabezpechennya/korekcijni_programi/	10/12	Корекційна програма	7	5
1/6	Тема 6. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах. -опрацювати та законспектувати завдання для психолого-педагогічного вивчення підлітків користуючись Додатком до листа Департаменту освіти і науки 21.08.2019№ 08-13/3899 Методичні рекомендації «Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти» www.soippo.edu.ua › %9A%D0%BE%D0%BD%D1%81_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81_%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4.pdf	10/12	конспект	8	1
1/7	Тема 7. Психолого-педагогічне вивчення підлітків та молоді з аномальним розвитком. законспектувати основні положення стосовно аналізу та оцінки	10/14	Конспект, програма тренінгу	9	1

	виконання діагностичних завдань підлітками з різним інтелектуальним розвитком, користуючись джерелом Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій : посіб. / Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Луценко І. В. та ін. ; за ред. А. Г. Обухівської. К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. – 247 с. https://lib.iitta.gov.ua/705428/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81_%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4.pdf				
1/8	Тема 8. Крок дитини до входження в соціум Розробити та провести тренінгове заняття для дітей від 5 до 15 років з порушеннями психофізичного розвитку		Програма тренінгового заняття	10	5

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Усне та письмове опитування, навчальні тести, контрольна робота, конспекти першоджерел, алгоритм роботи психолога, програма тренінгового заняття, програма корекційного заняття.

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальна дисципліна «Психологічний супровід дітей в умовах інклюзивної освіти» передбачає використання мультимедійного обладнання (комп'ютер).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Декларація принципів толерантності [Електронний ре-сурс] : документ від 16.11.1995р. // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. Київ, 2017. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503.

2. Дороничева А. С. Формирование толерантного отношения к людям с ограниченными возможностями здоровья в социуме [Электрон. ресурс] // Студенческий научный форум 2013 : матер. V Между- нар. студенческой электрон. научная конференции (15 февр. - 31 марта 2013 г.). Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2013/77/4492>.

3. Захарченко І. Форум-театр – нове слово у соціальній роботі // Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 26. С. 14-20.

4. Ілляшенко Т. Д. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному/ Психолог. 2009. № 10. С. 14-18.

5. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.

6. Інклюзія [Електрон. ресурс]: коротка версія фільму. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hnbLzK63-H>

8. Карпа М. І. Особливості групової психокорекційної роботи з сиблінгами неповносправних дітей // Теоретичні і практичні аспекти дитячої та юнацької психотерапії : матеріали регіональної науково-практичної конференції. Львів, 2005. С. 16-18.

11. Колупаєва А. А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. К., 2011.192с.

10. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій : [Електронні дані] / авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, І. В. Луценко та ін. // За ред. А. Г. Обухівської. – К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 247 с.

11. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 // Міністерство освіти і науки України : [сайт]. – Текст. дані. Київ, 2017. Режим доступу : [http:// ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189](http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189).

12. Луценко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання // Практичний психолог: Школа. 2013. № 10. С. 4-15.

13. Методические рекомендации для классных руководителей по формированию толерантного отношения общества к детям с ограниченными возможностями здоровья [Электронный ресурс] / Анапа, 2013. Режим доступа:

[http:// anapabschool.narod.ru/cdo/mk_mru.docx](http://anapabschool.narod.ru/cdo/mk_mru.docx)

14. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навчально-методичний посібник / в 2 т. / Т.1 // За ред. В. Г. Панка, І. І. Цушка. К.: Ніка-Центр, 2005. 328 с.

15. Немая Я. Гендерний інтерактивний театр: навч. посіб.. // Школа рівних можливостей. К., 2007. 176 с.

16. Обухівська А. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі. К., 2012. 128 с.

17. Опольська М. В. Толерантність як один із компонентів гуманістичної спрямованості особистості [Електрон. ресурс] / Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2056/1/07omvgso.pdf>.

18. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання [Електрон.ресурс] : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-384 від 18.05.2012 // Міністерство освіти і науки України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу : [old.mon.gov.ua/ua/ aboutministry/normative/1287](http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/1287)

19. Перевалова Н. Е. Формирование толерантного отношения к детям с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования [Электрон.ресурс] / Н. Е. Перевалова. Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/580261>

20. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання [Електрон. ресурс] : лист Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 № 1/9-529. Київ, 2017. – Режим доступу: [old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-529\(2\).doc](http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-529(2).doc).

21. Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання [Електрон. ресурс] : лист Міністерства освіти і науки України від 02.01.2013 № 1/9-1 // Міністерство освіти і науки України : [сайт]. – Текст дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-9-1.doc

22. Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник / Марія Швед. – Львів: Український католицький університет, 2015. – 360 с.

Допоміжна:

1. Асистент вчителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / під заг. ред. М.Ф.Войцехівського. К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2015. 172 с.

2. Бондар В. І. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції // зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту (Серія соціально-педагогічна) [Електронний ресурс]. Вип. XII. Кам'янець-Подільський Аксіома, 2009. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkp/Sp/2009_12/1.pdf.

3. Даніелс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. Львів: Т-во "Надія", 2000.

4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / під ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К.: 2004.

5. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за наук. ред. Є.П. Синьової, С.О. Рикова. К.: Кафедра, 2016. 212 с.

6. Єфімова С.М. Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Наук. записки Інституту психології АПН України ім. Г. С. Костюка. Вип. 26. К., 2005.

7. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти: Журнал Всеукраїнського фонду "Крок за кроком". 2002. Лютий.

8. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, ДжоанДеппелер, Девід Харві]; пер. з англ. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 296с.

9. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. К.: Педагогічна думка, 2007. 458 с.

10. Масенко В.В. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. К.: ФОП, 2007. 180 с.

11. Сак Т.В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. курс і наук.-метод. посіб. К.: ТОВ

"Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 168 с.

12. Сак Т. В. Психологічний супровід учнів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі (діагностичний напрямок) // Дефектологія. 2009. №1. С. 16-20.

13. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: монографія. [Текст] К., 2012. 442 с.